DR.RUDOLF STEINER

ANTROPOZOFSKI VODEĆI STAVOVI

NAPISANO:OD 27.2.1924 DO 12.4.1925.

DR.RUDOLF STEINER

ANTROPOZOFSKI VODEĆI STAVOVI

Od 17. februara 1924. do 12. aprila 1925.god.

1. Antropozofija je put saznavanja, koji bi hteo – da duhovno u čovekovom biću dovede do duhovnoga u vasioni. Ona stupa u čoveku kao potreba srca i osećanja. Ona mora naći svoje opravdanje time što ona može da dovede do zadovoljenja ove potrebe. Priznati antropozfiju može samo onaj, ko u njoj nalazi ono što može pronaći iz svoje duševnosti. Antropozofi mogu biti samo ljudi koji izvesna pitanja o biću čovekovom i svetu osećaju kao životnu nužnost takvu kao što se oseća glad i žeđ.

2. Antropozofija daje saznanja koja se dobijaju na duhovan način. Ali ona to čini samo stoga što svakodnevni život i nauka koja je zasnovana na čulnim opažanjima i delatnosti razuma vodi do jedne granice životnoga puta, na kojoj bi duševno čoveka ovog nastojanja moralo da odumre ako ono ovu granicu ne bi moglo da prekorači. Ovaj svakodnevni život i ova nauka ne vode do te granice tako da se na njoj mora zaustaviti, već ona sebi na ovoj granici čulnoga opažanja preko same ljudske duše otvara pogled u dušeni svet.

3. Postoje ljudi koji veruju da sa granicama čulnog opažanja postoje i granice sveg uviđanja. Ako bi ovi obratili pažnju na to kako oni bivaju svesni ove granice

onda bi oni u svojoj svesti otkrili sposobnosti da ove granice prekorače. Riba pliva u granicama vode; ona mora nazad u vodu pošto joj nedostaju fizički organi da bi živela izvan vode. Čovek dolazi na granicu čulnog posmatranja; on može saznati da su mu na tom putu nastale te duševne snage, da bi duševno živeo u tom elementu koji ne obuhvataju čulna opažanja.

4. Čoveku je radi sigurnosti u njegovim osećanjima, radi snažnog razvijanja njegove volje potrebno saznavanje duhovnog sveta. Jer on može da oseti u najvećem obimu veličinu, lepotu, mudrost prirodnoga sveta: ovaj njemu ne daje nikakav odgovorna pitanje o njegovom sopstvenom biću. Ovo sopstveno biće sadrži tvari i snage prirodnoga sveta sve dotle u živo-pokretnom ljudskom obliku, dok čovek ne prekorači dveri smrti.Tada ovaj oblik preuzima priroda. Ona njega ne može zadržati nego samo razložiti. Ta velika lepa mudrosti puna priroda odgovor daje na pitanje: kako se razlaže čovekov oblik a ne kako se on održava. Nikakva teoretska primedba ne može rešiti ovo pitanje iz čovečje duše koja oseća, ako ne želi da samu sebe zagluši u tom posmatranju. Mora čežnja ka duhovnim putevima saznavanja sveta da njega neprekidno održava živim u svakoj ljudskoj duši koja je istinski budna.

5. Čoveku je za unutrašnji mir potrebno saznavanje sebe u duhu. On samog sebe nalazi u svom mišljenju, osećanju i htenju. On vidi kako su mišljenje, osećanje i htenje zavisni od prirodnog čovekovog bića. Oni moraju pratiti u svom razvijanju zdravlje, bolest, snaženje i oštećenje tela. Svako spavanje njih razrešuje. Obično životno iskustvo ukazuje kako se samo može zamisliti, veliku zavisnost čovekovog doživljavanja duha od postojanja tela. Tu se budi u čoveku svest da u ovom običnom iskustvu života može biti izgubljeno saznavanje

sebe. Najpre nastaje mučno pitanje: da li može biti nekog spoznavanja sebe iznad ovog običnog iskustva, i s tim izvesnost o nekom pravom sopstvu? Antropozofija hoće da da odgovor na ovo pitanje na osnovu sigurnog iskustva duha. Ona se pri tom ne oslanja na neko mišljenje ili verovanje, nego na doživljavanje u duhu koje je tako sigurno kao doživljavanje u telu.

6. Ako čovek okrene pogled na beživotnu prirodu onda on nalazi jedan svet koji se otkriva u zakonskim vezama. Čovek traži ove odnose i nalazi njih kao sadržinu prirodnih zakona. Ali nalazi se takođe da se preko ovih zakona beživotna priroda sa Zemljom sliva u jednu celinu. Tada se može od ovog zemaljskog odnosa koji vlada u svem beživotnom preći na posmatranje živog biljnog sveta. Vidi se kako vanzemaljski svet iz daljina prostora šalje ovamo snage koje iz krila beživotnoga iznose to živo. Čovek zapaža u tome živome ono suštinsko, koje se otrže iz čisto zemaljskih odnosa i čini sebe otkrivačem onoga što iz daljina svetskog prostora deluje dole na Zemlju. U najneupadljivoj biljci čovek zapaža suštinu vanzemaljske svetlosti, kao u oku svetleći predmet koji pred njim stoji. U tom uzdizanju posmatranja može se gledati razlika zemaljsko-fizičkoga koje vlada u beživotnome i vanzemaljsko eteričnoga koje u živome revnosno radi.

7. Nalazi se čovek sa svojim vanduševnim i vanduhovnim bićem kako je postavljen u ovom svetu zemaljskog i vanzemaljskoga. Ukoliko je on postavljen u to zemaljsko što obuhvata beživotno, nosi on na sebi svoje fizičko telo; ukoliko on u sebi razvija one snage koje to živo iz svetskih daljina šalje ovamo u zemaljsko, ima on jedno etersko ili životno telo. Ovaj protivstav između zemaljskog i eterskog pravac saznavanja novijeg vremena ostavio je sasvim nezapaženim. On je upravo iz tog razloga

razvio najnemogućija shvatanja o tom eterskom. Strah pred tim da se ne izgubi u fantastičnome zadržavao je od toga da se govori o ovom protivstavu. Međutim bez takvog govorenja ne dolazi se do uvida u čoveka i svet.

8. Može se posmatrati suština čovekova u onoj meri ukoliko se ova pokazuje iz njegovog fizičkog i eterskog tela. Naći će se da sve pojave kod čoveka koje polaze sa ove strane ne vode ka svesti, nego ostaju u nesvesnome. Svest se ne rasvetljava nego pomračuje kada se delatnost fizičkog i eterskog tela uzdiže. Nesvesna stanja svesti mogu se prepoznati kao rezultat takvog izdizanja. Praćenjem takvog orijentisanja u prosuđivanju dolazi se do toga da se prizna da u organizaciji čoveka – a i životinje – zahvata nešto što nije iste vrste sa tim fizičkim i eterskim. To nije delatno kada su to fizičko i etersko delatni iz svojih snaga nego kad ova prestanu da budu delatna na svoj način. Tako se dolazi do pojma astralnog tela.

9. Stvarnost ovog astralnog se nalazi kada se pomoću meditacije od onog mišljenja koje je spolja pokrenuto čulima napreduje do nekog unutrašnjeg posmatranja. Radi toga mora se spolja pokrenuto mišljenje unutrašnje zahvatiti i to u duši kao takvo, bez odnosa prema spoljašnjem svetu intenzivno doživljavano; a tada pomoću duševne snage koju je čovek prisvojio u takvom zahvatanju i doživljavanju da se bude svestan da postoji unutrašnji organ opažanja koji nešto duhovno gleda tu, gde su u životinji i čoveku fizičko i etersko telo zadržani u svojim ograničenjima da bi nastala svest.

10. Svest ne nastaje pomoću nastavljanja one delatnosti koja kao rezultat dolazi iz fizičkog i eterskog tela, nego oba ova tela sa svojom delatnošću moraju doći do nulte tačke, pa još ispod nje, da bi »nastalo mesto« za vladanje svesti. Oni nisu proizvođači svesti nego samo daju

tle na kojem mora stajati duh, da bi se u zemaljskom životu proizvela svest. Kao što je na Zemlji čoveku potrebno tle na kome on može stajati, tako je duhovnome u okviru zemaljskoga potrebna materijalna podloga na kojoj se ono može razvijati. I kao što u svetskom prostoru planeti nije potrebno tle da bi se održavala na svom mestu, tako nije potrebno ni duhu čije posmatranje nije preko čula upravljeno na materijalno nego preko spopstvene snage na duhovno, tako ni njemu nije potrebna ova materijalna osnova da bi pokretao svoju svesnu delatnost.

11. Samosvest koja sebe obuhvata u Ja uzdiže se iz ove svesti. Ova nastaje kada to duhovno stupa u čoveka time što razgrađuje snage fizičkog i eterskog tela. U razgradnji ovih tela stvara se tle, na kome ova svest razvija svoj život. Ali toj razgradnji, ako ta organizacija ne bi trebalo da se razori, mora da sledi ponovna izgradnja. Kada za doživljavanje svesti dolazi razgradnja, onda će to razgradjeno tačno ponovo da se izgradi. U opažanju ove izgradnje nalazi se doživljavanje samosvesti. U unutrašnjem posmatranju može se pratiti ovaj proces. Može se osetiti kako se ono svesno prevodi u samosvesno time što se iz sebe stvara neka paslika tog čisto svesnog. Ono čisto svesno ima svoju sliku u onom preko razgradnje praznim nastalom tog organizma. To je uvedeno u u samosvest kad se ta praznina iznutra ponovo ispuni. Ta suštastvenost sposobna za ovo ispunjavanje doživljuje se kao »Ja«.

12. Stvarnost toga Ja se nalazi kada se unutrašnje posmatranje preko kojeg se saznavajući zahvata astralno telo dalje izgrađuje time što to doživljeno mišljenje u meditaciji prožmemo voljom. Čovek se mišljenju najpre predavao bezvoljno. Čovek je time doveden do toga, da u ovo mišljenje stupa nešto duhovno, kao što pri čulnom

posmatranju boja stupa u oko, zvuk u uvo. Ako je čovek sebe doveo u tu situaciju da ono što je na ovaj način preko pasivne predanosti oživeo u svesti, da on to pomoću voljnog akta podražava, tada u ovaj akt volje stupa opažanje sopstvenoga Ja.

13. Na putu meditacije za taj oblik u kojem se u običnoj svesti pojavljuje Ja, mogu se naći tri daljne forme: 1. U svesti koja obuhvata etersko telo pojavljuje se Ja kao slika, ali koje je istovremeno delatno suštastvo i koje kao takvo daje čoveku oblik, raščenje, kartu slika. 2. U svesti koja obuhvata astralno telo otkriva se Ja kao član nekog duhovnog sveta iz kpjeg prima svoje snage. 3. U onoj svesti koja se tu na kraju treba da postigne, pokazuje se Ja kao samostalno duhovno suštastvo relativno nezavisno od duhovne okoline.

14. Drugi vid toga Ja, koji je naznačen u prikazivanju trećeg vodećeg stava, pokazuje se kao »slika« ovoga Ja. Pomoću osvešćivanja ovog slikastog karaktera baca se svetlost na suštastvenost misli u kojoj se to Ja pojavljuje pred običnom svešću. Pomoću svakojakih razmatranja traži se u običnoj svesti to »istinsko Ja«. Pa ipak ozbiljan uvid u doživljaj ove svesti pokazuje da se u istom ne može naći ovo »istinsko Ja«; nego da tu može da nastupi samo misaono odraz koji je manje nego slika. O istini ovog činjeničnog stanja čovek biva dobro upoznat, ako napreduje do Ja kao slike koja živi u eterskom telu. A time se tek čovek ispravno pokreće za traženje tog Ja kao istinskog bića čovekovog.

15. Uvid u taj oblik u kojem Ja u astralnom telu živi, vodi do pravog osećaja o odnosu čoveka prema duhovnom svetu. Ovaj vid Ja za obično doživljavanje uronjen je u stanje duboke nesvesti. U ove dubine stupa čovek pomoću inspiracije i u vezu sa

duhovnim bićima sveta. Samo sasvim slab osećajni odsjaj ove u duševnim dubinama vladajuće inspiracije iz daljina duhovnoga sveta nalazi se pred običnom svešću. On pokreće osećaj da čovek sa svojom zemaljskom čulnom prirodom stoji sam pred sobom kao otkrivenje onoga što je on u stvarnosti. Time je data polazna tačka istinskog saznavanja sebe. Jer ono samstvo koje uobličuje čoveka u njegovoj istinitosti otkriće se saznanju tek kad on napreduje od misli o Ja do ove slike, od ove slike do stvarajućih snaga ove slike, a odatle do duhovnih nosilaca ovih snaga.

16. Treći vid toga Ja daje uvid u samostalno biće čoveka u nekom duhovnom svetu. On pokreće osećaj o tome, da čovek sa svojom zemaljsko-čulnom prirodom pred samim sobom stoji samo kao otkrivenje onoga što on u stvarnosti jeste. Time je data polazna tačka pravog saznavanja sebe. Jer ono samstvo, koje čoveka u njegovoj istinitosti uobličuje, otkriće se saznavanju tek kad on napreduje od misli o Ja do njegove slike, od te slike do stvaralačkih snaga ove slike, a odatle do duhovnih nosilaca ovih snaga.

17. Čovek je biće koje svoj život razvija u sredini između dve oblasti sveta. Sa svojim razvojem tela on je učlanjen u »donji svet«; sa svojim bićem duše on je učlanjen u »srednji svet«, a sa svojim snagama duha on teži ka »gornjem svetu«. Razvoj svoga tela ima on od onoga što mu je dala priroda; svoje biće duše nosi on u sebi kao svoje sopstveno učešće; snage duha nalazi on u sebi kao darove koji njega izvode iznad samog sebe radi uzimanja učešća u nekom božanskom svetu.

18. Duh je stvaralački u ove tri oblasti sveta. Priroda nije bezduhovna. Čovek saznavajući gubi i prirodu, ako nije svestan duha u njoj. Ali čovek će svakako

u okviru prirodnog postojanja naći duh kao uspavan. Ali isto tako kao što spavanje ima svoj zadatak u čovekovom životu i to Ja mora spavati izvesno vreme, da bi za jedno drugo bilo sasvim budno, isto tako mora duh svetova da spava na »mestu prirode«, da bi na jednom drugom bio sasvim budan.

19. U odnosu na svet čovečja duša jeste neko sanjajuće biće, ako ona ne obraća pažnju na duh koji u njemu deluje. Ovaj budi duševne snove, koji tkaju u sopstvenoj unutrašnjosti radi uzimanja učešća u onom svetu, iz kojeg potiče čovekovo pravo biće. Kao što se onaj koji spava zatvara pred fizičkom okolinom i upliće u sopstveno biće, tako bi morala i duša da izgubi svoju vezu sa duhom sveta iz kojeg ona potiče, ako ne bi htela u samoj sebi da sluša zov buđenja toga duha.

20. Uz pravi razvoj duševnog života u čoveku spada to, da je on u okviru svoga bića potpuno svestan delovanja iz duha. Mnoge pristalice novijeg prirodno-naučnog shvatanja sveta su u tom pogledu tako snažno zapale u predrasudu u tome, što oni kažu da je opšta uzročnost ta koja vlada u svim svetskim pojavama. Ako čovek veruje da bi on iz svoga sopstvenoga mogao biti uzrok nečega, onda to može samo da stvara neku iluziju. Novije saznavanje prirode želi da u svemu verno prati posmatranje i iskustvo. Preko ove predrasude o skrivenoj uzročnosti sopstvenih ljudskih podsticaja greši ono (saznavanje prirode) u odnosu na ovu njegovu osnovnu postavku. Jer slobodno delovanje iz unutrašnjosti čovekovog bića jeste sasvim elementarni rezultat ljudskog posmatranja sebe. To se ne sme poricati, nego se taj uvid u opšte uzrokovanje mora dovesti u sklad u granicama tog prirodnog poretka.

21. To nepriznavanje tog podstreka iz duha u unutrašnjosti čovekovog bića jeste najveća smetnja za postizanje uvida u duhovni svet. Jer uvrštavanje sopstvenog bića u prirodnu zavisnost znači odvraćanje duševnog pogleda od svoga bića. Ali u duhovni se ne može prodreti, ako se duh ne dohvati najpre tu gde se on sasvim neposredno odaje: u nepristrasnom posmatranju sebe.

22. Posmatranje sebe obrazuje početak posmatranja duha. I ono može stoga da obrazuje pravi početak, pošto čovek pri istinskoj pribranosti ne može kod njega da se zaustavi, nego od njega mora napredovati ka daljoj sadržini duhovnog sveta. Kao što čovečje telo propada ako ne prima fizičku hranu, tako će čovek koji u pravom smislu sam sebe posmatra svoje sopstvo osetiti u propadanju, ako ne vidi kako u ovo samstvo deluju snage nekog izvan njega delatnog duhovnog sveta.

23. Onda kad ide kroz dveri smrti, čovek stupa u duhovni svet, pri čemu oseća da od njega otpada sve što je kao utiske i duševne sadržaje on preko čula tela i preko mozga stekao za vreme zemaljskog života. Njegova svest tada u obuhvatnom tablou pred sobom ima u slikama ono, što je kao životnu sadržinu za vreme boravka na Zemlji mogao u da primi u pamćenjeu obliku misli bez slika ili što je doduše za zemaljsku svest ostalo neprimećeno, ali je ipak učinilo neki podsvesni utisak na dušu. Ove slike izblede posle nekoliko dana sve do iščezavanja. Kada su se one sasvim izgubile, onda čovek zna da je odložio svoje etersko telo, a u kojem može prepoznati nosioca ovih slika.

24. Posle odlaganja eterskog tela ima čovek još astralno telo i Ja kao članove koji su mu ostali. Sve dotle dok je ovo prvo kod njega, to čini da svest doživi sve ono što je za vreme zemaljskog života obrazovalo nesvesnu sadržinu u spavanju počivajuće duše. U ovoj sadržini su

prosuđivanja koja su duhovna bića jednog višeg sveta u vremenima spavanja utisnula astralnom telu, ali koja su skrivena zemaljskoj svesti. Čovek još jednom proživljava svoj zemaljski život ipak tako, što je njegova duševna sadržina sada to prosuđivanje njegovih čina i mišljenja sa stanovišta duhovnog sveta. To proživljavanje se odvija unazad: Prvo poslednja noć, pa pretposlednja itd.

25. Posle prolaska kroz dveri smrti ovo, u astralnom telu doživljeno prosuđivanje života, traje onoliko koliko je za vreme zemaljskog života proteklo vremena u spavanju.

26. Tek posle odlaganja astralnog tela posle prosuđivanja proteklog života ulazi čovek u duhovni svet. U ovom stoji on prema bićima čisto duhovne vrste u takvom odnosu kao na Zemlji prema bićima i procesima prirodnog carstva. Sve što je u zemaljskom životu bio spoljašnji svet, to u duhovnom doživljavanju tada postaje unutrašnji svet. Čovek tad ne samo da opaža spoljašnji svet, nego ga doživljava u njegovoj duhovnosti koja mu je na Zemlji bila skrivena – sada kao svoj unutrašnji svet.

27. Čovek onakav kakav je na Zemlji, u duhovnoj oblasti postaje spoljašnji svet. Na ovog čoveka se gleda kao što se na Zemlji gledaju zvezde, oblaci, bregovi, reke. A ovaj spoljašnji svet nije manje sadržajan nego kao što se pojave kosmosa pojavljuju zemaljskom životu.

28. U duhovnoj oblasti iz duha čovekovog obrazovane snage deluju dalje u uobličenju zemaljskog čoveka tako, kao što one u fizičkom čoveku izvršene čini deluju u životu posle smrti dalje kao duševne sadržine.

29. U razvijenom imaginativnom saznanju deluje ono što duševno-duhovno živi u unutrašnjosti čoveka i što u njegovom životu uobličuje fizičko telo i na čijoj podlozi

se razvija čovečje postojanje u fizičkom svetu. Tom u izmeni materija stalno obnavljanom fizičkom telu stoji tu nasuprot u svom biću od rođenja (odnosno začeća) do smrti unutrašnje čovekovo biće, koje se neprekidno razvija, tom prostornom telu jedno vremensko telo.

30. U inspirisanom saznanju nalazi se u slici ono što je ljudsko biće u duhovnoj okolini doživelo u vremenu između smrti i novog rođenja. Tu je vidljivo šta je čovek bez svog fizičkog i eterskog tela pomoću kojih je prošao zemaljsko postojanje, šta je on prema svom biću u odnosu svetova.

31. U intuitivnom saznanju dolazi do svesti prenošenje delovanja ranijih zemaljskih života u sadašnji. Ovi raniji zemaljski životi su u svom daljem razvoju odbacili te odnose u kojima su oni stajali sa fizičkim svetom. Oni su postali čisto duhovna jezgra bića čovekovog i kao takva deluju u sadašnjem životu. Ali time su ona i predmet saznanja, koje se pokazuje razvijanjem imaginirajućeg i inspirisanog.

32. U glavi čovekovoj jeste fizička organizacija otisak duhovne individualnosti. Fizički i eterski deo glave stoje kao zatvorene slike duhovnoga, a pored njih u samostalnom duševno-duhovnom biću nalazi se deo astralnoga i Ja. Stoga se tu u glavi čovekovoj ima posla sa razvojem jednog pored drugog, s jedne strane relativno samostalnog fizičkog i eterskog, a s druge strane astralnog i organizacije Ja.

33. U delu udova i izmene materija čoveka prisno su povezana ta četiri člana čovekovog bića. Organizacija Ja i astralno telo nisu pored fizičkog i eterskog tela. Oni su u ovome; oni njih oživljuju, deluju u raščenju, u sposobnosti njihovog kretanja itd. Ali time je taj deo udova i izmene materija kao neka klica koja želi dalje da

se razvija, koja neprekidno teži tome da postane glava i koja se neprekidno uzdržava od toga, za vreme zemaljskog života čovekovog.

34. Ritmička organizacija se nalazi u sredini. Ovde se organizacija Ja i astralno telo naizmenično povezuju sa fizičkim i eterskim telom i ponovo se od njih oslobađaju. Disanje i cirkulacija krvi jesu fizički otisak ovog sjedinjavanja i oslobađanja. Proces udisanja obrazuje povezivanje; proces izdisanja oslobađanje. Procesi u arterijskoj krvi predstavljaju povezivanje, u venskoj krvi oslobađanje.

35. Fizičko čovečje biće se razume samo ako se ono posmatra kao slika duhovno-duševnoga. Zasebno uzeto ostaje fizičko telo čovekovo nerazumljivo. Ali ono je u svojim različitim članovima na različit način slika toga duhovno-duševnog. Glava je od toga najsavršenija zatvorena čulna slika. Sve ono što pripada sistemu izmene materija i udova, jeste kao neka slika koja još nije primila svoje završne oblike, već na kojoj se tek radi. Sve ono što spada u ritmičku organizaciju čovekovu nalazi se između ovih protivstavova u odnosu duhovno-duševnog prema telesnom.

36. Ko sa ovog duhovnog stanovišta posmatra čovečju glavu, u ovom posmatranju ima pomoć za razumevanje duhovnih imaginacija; jer u tim oblicima glave imaginativne forme su se slile sve do fizičke gustine.

37. Na isti način može se pri posmatranju ritmičkog dela čovekove organizacije imati pomoć za razumevanje inspiracije. Fizički izgled životnih ritmova nosi u čulnoj slici karakter tog inspirisanog. U sistemu izmene materije i udova, ako se ovaj posmatra u punoj akciji, u razvijanju svog nužnog odnosno mogućeg ustrojstva ima se čulno-natčulno slika čisto natčulnog intuitivnoga.

Uz prethodne vodeće stavove o prirodi obrazovanja čoveka

38. Ako je čovek postigao da u smeru naznačenom preko prethodnih vodećih stavova posmatra čoveka u njegovoj slikastoj prirodi i u duhovnosti koja se time otkriva, onda se stoji pred tim da se u duhovnom svetu, u kojem se čovek gleda kao vladajuće duhovno biće, da se tu takođe sagledavaju i duševno-moralni zakoni u njihovoj stvarnosti. Jer moralni poredak sveta prikazuje se tada kao zemaljsko odslikavanje nekog poretka koji pripada duhovnom svetu. A fizički i moralni svetski poredak učlanjavaju se zajedno kao jedinstvo.

39. Iz čoveka deluje volja. Prema prirodnim zakonima koji se dobijaju u spoljašnjem svetu ona stoji sasvim strano. Biće čulnih organa se još može upoznati prema njegovoj sličnosti sa spoljašnjim predmetima prirode. U njihovoj delatnosti još se ne može razvijati volja. Biće koje se otkriva u ritmičkom sistemu čovekovom već je nesličnije svemu spoljašnjem. U ovaj sistem može volja da zahvati već do izvesnog stepena. Ali ovaj sistem je obuhvaćen u nastajanju i prolaženju. Sa ovim sistemom je volja još povezana.

40. U sistemu izmene materija i udova otkriva se doduše neko biće preko materije i procesa u materiji, ali ova materija i ovi procesi sa tim nemaju ničeg zajedničkog kao ni slikar i njegovo sredstvo sa završenom slikom. Stoga u ovo biće može volja neposredno zahvatiti. Ako se iza ove čovekove organizacije koja se nalazi iza prirodnih zakona shvati ono čovekovo suštastvo koje lebdi u duhovnome, onda se u tome ima jedna oblast u kojoj čovek može da bude svestan delovanja volje. U odnosu na oblast čula ostaje čovečja volja neka reč bez ikakve sadržine. A

ko nju hoće da shvati u ovoj oblasti, on napušta saznavanje tog pravog bića volje i na njeno mesto postavlja nešto drugo.

41. Preko trećeg vodećeg stava prethodne grupe ukazalo se na biće čovekove volje. Tek kada je čovek svestan ovog bića, stoji on sa svojim pojmovima u sveri sveta u kojoj deluje sudbina (karma). Sve dotle dok se sagledava samo zakonomernost koja vlada u odnosima stvari i činjenica prirode, ostaje se sasvim udaljen od onoga što zakonomerno deluje u sudbini.

42. U takvom shvatanju zakonomernosti u sudbini otkriva se takođe da se ovo preko toka pojedinačnih fizičkih zemaljskih života ne može dovesti do postojanja. Sve dok ćovek živi u istom fizičkom telu, može on moralnu sadržinu svoje volje da pusti da postane stvarnost samo tako, kako je fizičko telo to uobličilo u fizičkom svetu. Tek kada je čovek kroz dveri smrti ušao u duhovnu sveru, može to duhovno biće volje da dostigne do pune stvarnosti. Tu će ono dobro u svojim njemu odgovarajućim rezultatima, ono rđavo u svojim, doći pre svega do duhovnog ostvarenja.

43. U ovom duhovnom ostvarenju uobličava čovek sam sebe između smrti i novog rođenja; on suštinski postaje odslikavanje onoga što je on učinio u zemaljskom životu. Iz ovog svog suštastvenog uobličuje on zatim svoj fizički život pri ponovnom stupanju na Zemlju. Duhovno koje vlada u sudbini može u fizičkom naći svoje ostvarenje samo, ako se pred ovim ostvarenjem njegovo odgovarajuće prouzrokovanje povuklo u duhovnu oblast. Jer iz tog duhovnog, ne u sledu fizičkog pojavljivanja uobličuje se ono što se kao sudbonosno iživljava.

44. Do prelaza ka duhovno-naučnom posmatranju pitanja sudbine trebalo bi da se dovede time,

što se na primerima iz doživljavanja pojedinačnih ljudi taj tok sudbonosnoga pretrese u njegovom značenju za taj tok života; na primer kako jedan mladićki doživljaj, koji sasvim sigurno nije sproveden u punoj slobodi preko neke ličnosti, može jednim velikim delom da uobliči čitav kasniji život.

45. Trebalo bi da se opiše značenje te činjenice, što u toku fizičkog života između rođenja i smrti može dobro da bude nesrećno u spoljašnjem životu, a zlo bar prividno srećno. Primeri u slikama jesu za ovo izlaganje važniji nego teorijska razlaganja, pošto ona bolje pripremaju duhovno-naučno razmatranje.

46. Trebalo bi – na slučajevima sudbine koji u postojanje čovekovo ulaze takvi da se njihovi uslovi ne mogu naći prema prilikama u sadašnjem zemaljskom životu – trebalo bi pokazati kako u odnosu na takve sudbonosne događaje već čisto razumsko gledanje života ukazuje na ranije doživljavanje. Mora nam naravno iz tog načina prikazivanja biti jasno, da se sa takvim prikazivanjem ne tvrdi nešto obavezno, već samo da treba da se kaže nešto što misli usmerava ka duhovno naučnom posmatranju pitanja sudbine.

47. Ono što se u uobličavanju sudbine čovekove nalazi, to samo sasvim najmanjim delom ulazi u običnu svest, to većinom vlada u nesvesnome. Ali upravo preko otkrivanja tog sudbonosnog postaje vidljivo, kako nesvesno može da se dovese do svesti. Apsolutno nisu u pravu oni koji o tom privremeno nesvesnom govore tako, kao da bi to moralo ostati apsolutno u oblasti nepoznatog i da tako predstavlja neku granicu saznavanja. Sa svakim delom koji se čoveku od njegove sudbine otkriva, uzdiže on nešto ranije nesvesno u oblast svesti.

48. Takvim uzdizanjem čovek upoznaje kako u toku života između rođenja i smrti se ne upliće ono sudbonosno; time se upravo u pitanju sudbine ukazuje na razmatranje života između smrti i novog rođenja.

49. U pretresanju ovog ukazivanja iz tog čovekovog doživljavanja iz samog sebe na pitanju sudbine, moći će čovek da razvija pravo osećanje za odnos čulnoga i duhovnoga. Onaj ko u čovekovom biću gleda kako vlada sudbina, taj već stoji u duhovnome. Jer odnosi sudbine po sebi nemaju baš ništa od nečeg prirodinog.

50. Od sasvim naročite važnosti je ukazati na to, kako se razmatranje istorijskog života čovečanstva oživljuje time što se pokaže, da su same ljudske duše te koje posledice jedne istorijske epohe prenose u drugu, time što one u svojim ponavljenim zemaljskim životima idu od epohe do epohe.

51. Protiv takvog razmatranja lako se prigovara, da ono od istorije oduzima ono elementarno i naivno; ali sa time se ne radi ispravno. Njime se mnogo više produbljuje to posmatranje istorijskoga koje se prati sve do onog najunutrašnjijeg čovekovog bića. Time istorija postaje bogatija i konkretnija, ne siromašnija i apstraktnija. Mora se samo u tom prikazivanju razviti srce i čulo za žive ljudske duše, u koje se time duboko gleda.

52. Epohe u životu između smrti i novog rođenja treba obraditi u odnosu na obrazovanje karme. Ono »kako« ovog postupka obrazovanja karme treba da obrazuje sadržinu daljih vodećih stavova.

53. Odvijanje čovekovog života između smrti i novog rođenja događa se u stupnjevima koji seređaju jedan za drugim. U toku nekoliko dana neposredno posle prolaska kroz dveri smrti sagledava se u slikama protekli zemaljski život. Ovo sagledavanje pokazuje istovremeno

odvajanje tog nosioca ovoga života od onog ljudskog duševno-duhovnog suštastva.

54. U vremenu koje obuhvata otprilike jednu trećinu upravo završenog zemaljskog života, u duhovnom doživljavanju kakvo ima duša doživljuje se to delovanje koje je u smislu etički opravdanog svetskog poretka morao da ima prethodni zemaljski život. Za vreme ovog doživljavanja stvara se namera, da se naredni zemaljski život za poravnanje prethodnoga uobliči tako, kako to odgovara ovom doživljavanju.

55. Sledi jedna dugotrajna čisto duhovna epoha postojanja, u kojoj čovekova duša sa drugim sa njom karmički povezanim ljudskim dušama i sa bićima viših hierarhija u smislu karme uobličuje taj dolazeći zemaljski život.

56. Epoha postojanja između smrti i novog rođenja u kojoj se uobličuje karma čovekova može se prikazati samo na osnovu rezultata duhovnog istraživanja. Ali uvek treba držati u svesti to da je ovo prikazivanje za um jasno. Ono samo treba nepristrasno da razmatra to biće čulne stvarnosti, tada će se razjasniti da ono isto tako ukazuje na nešto duhovno, kao oblik leša na život koji je u njemu bio.

57. Rezultati nauke o duhu pokazuju da čovek između smrti i rođenja pripada duhovnom carstvu isto tako kao što između rođenja i smrti pripada trima carstvima prirode, mineralnom, biljnom i životinjskom.

58. Mineralno carstvo se može prepoznati u trenutnom uobličenju čoveka, biljno je kao etersko telo, osnova njegovog postojanja i raščenja, životinjsko kao astralno telo impuls za razvijanje osećaja i volje. Krunisanje svesnog života osećaja i volje u samosvesnom duhovnom životu čini vezu čoveka sa duhovnim svetom neposredno uočljivom.

59. Neposredno posmatranje mišljenja pokazuje da te misli obične svesti nemaju sopstvenog postojanja, da one nastupaju samo kao ogledalne slike nečega. Ali čovek sebe oseća živim u tim mislima. Te misli ne žive; ali on živi u tim mislima. Ovaj život da je prvobitno bio u bićima duha, koja se (u smislu moje »Nauke o skrivenom«) mogu da nazovu kao treća hijerarhija, kao nekog carstva duha.

60. Proširivanje ovog nepristrasnog posmatranja na osećanje pokazuje da se osećaji izdižu iz organizma, ali da ovaj njih ne može da proizvodi. Jer njihov život nosi u sebi neko biće nezavisno od organizma. Čovek se sa svojim organizmom može osećati u svetu prirode. Ali upravo tada kada on to učini samom sebi razumljivim, osetiće se on da je u nekom duhovnom carstvu sa svojim svetom osećanja.To je ono druge hijerarhije.

61. Kao biće volje obraća se čovek ne na svoj organizam nego na spoljašnji svet. Kada želi da ide on ne pita šta ja osećam u svojim nogama, nego kakav je tamo napolju cilj ka kojem ja hoću da dođem. On zaboravlja svoj organizam onda kada hoće. U svojoj volji on ne pripada svojoj prirodi. On tu pripada duhovnom carstvu prve hijerarhije.

Nešto o razumevanju duha i doživljavanju sudbine

62. Svet čula u opažanjima čula na površinu iznosi samo jedan deo bića koje ona skriva u svojim talasnim dubinama. Pri prodornijem duhovnom posmatranju pokazuje on, da su u ovim dubinama naknadna delovanja onoga što su ljudske duše činile još u davno proteklim vremenima.

63. Svet čovečje unutrašnjosti običnom posmatranju sebe otkriva samo jedan deo onoga u čemu se on nalazi. On pri osnaženom doživljavanju pokazuje, da se on u duhovno živoj stvarnosti nalazi.

64. U sudbini čovekovoj ne otkriva se samo delatnost spoljašnjeg sveta, nego i ona sopstvenoga samstva.

65. U doživljavanju čovečje duše ne otkriva se samo neko samstvo, nego i duhovni svet, za koji to samstvo u duhovnom saznavanju može znati da je povezan sa sopstvenim bićem.

66. Bića treće hijerarhije otkrivaju se u životu, koji se u čovečjem mišljenju razvio kao pozadina duha. Ovaj život se skriva u delatnosti čovečjeg mišljenja. Ako bi ova dalje delovala kao sopstveno biće, onda čovek ne bi dospeo do slobode. Tamo gde prestaje delatnost kosmičkog mišljenja, tu počinje delatnost čovečjeg mišljenja.

67. Bića druge hijerarhije otkrivaju se u nečem vanljudskom duševnom, koje je za čovekovo òsećanje skriveno kao kosmičko-duševno događanje. Ovo kosmičko-duševno stvara u pozadini čovekovog osećanja.

Ono to ljudsko-suštinsko uobličava u organizam osećanja pre nego što u njemu samom to osećanje može da živi.

68. Bića prve hijerarhije otkrivaju se u nekom vanljudskom duhovnom stvaranju koje se u čovekovom htenju nalazi kao kosmičko-duhovno biće. To kosmičko-dhovno doživljuje samo sebe stvaralački, onda kad čovek hoće. To uobličuje vezu čovečje suštastvenosti sa vanljudskim svetom, pre nego što čovek preko svog organizma volje postane biće koje slobodno hoće.

Carstvo duhovnog sveta i saznavanje čovekovog samstva

69. Treća hijerarhija se otkriva kao nešto čisto duhovno-duševno. Ona tka u tome što čovek sasvim unutrašnje doživljuje na duševan način. Niti u eterskome niti u fizičkome ne bi mogli nastati procesi, ako bi delovala samo ova hijerarhija. Duševno bi tu moglo da bude sâmo.

70. Druga hijerarhija se otkriva kao nešto duhovno-duševno što deluje u eterskome. Sve etersko jeste otkrivenje druge hijerarhije. Ali ona se ne otkriva neposredno u fizičkome. Njene snage dostižu samo do eterskih procesa. Postojalo bi samo duševno i etersko, ako bi delovale samo treća i druga hijerarhija.

71. Najsnažnija, prva hijerarhija otkriva se kao ono duhovno delatno u fizičkome. Ona taj fizički svet uobličuje u kosmos. Treća i druga hijerarhija su pri tome bića koja služe.

72. Čim čovek pristupa na više članove čovekovog bića: etersko, astralno telo i organizaciju Ja, on je

prinuđen da traži odnos čoveka prema bićima duhovnog carstva. Samo organizacija fizičkog tela može se osvetliti iz tri carstva fizičke prirode.

73. U eterskom telu učlanjava se čovekovom biću inteligencija kosmosa. Da bi ovo moglo da se dogodi, pretpostavlja se delatnost bića sveta koja u svom zajedničkom delovanju etersko telo uobličuju onako kao fizičke snage ono fizičko.

74. U astralno telo duhovni svet utiskuje čovekovom biću moralne impulse. Da ovi mogu tu u čovekovoj organizaciji da žive, zavisno je od delatnosti takvih bića koja ono duhovno mogu ne samo da misle, nego mogu suštinski da uobličuju.

75. U organizaciji Ja čovek u fizičkom telu doživljuje samog sebe kao duha. Da ovo može da se dogodi, nužna je delatnost bića koja sama kao duhovno žive u fizičkom svetu.

Kako da se primene vodeći stavovi

76. Ako se želi da izazove neka predstava prve hierarhije (Serafimi, Heruvimi i Troni), onda će se to morati tražiti na takav način da se uobliče slike, u kojima se duhovno (samo natčulno vidljivo) otkriva kako deluje u oblicima, koji se u čulnom svetu pojavljuju.Duhovno u čulnoj slikovitosti mora biti sadržina misli o prvoj hijerarhiji.

77. Ako se želi da izazove predstava druge hijerarhije (Kirioteti, Dinamisi i Eksusiji), onda se to mora tražiti na takav način da se uobliče slike, u kojima se duhovno ne otkriva u oblicima koji dolaze u čula nego na

čisto duhovan način. Duhovno u ne čulno upadljivom, nego čista duhovna slikovitost mora biti sadržina misli o drugoj hijerarhiji.

78. Ako se želi da izazove predstava treće hijerarhije (Arhaji, Arhanđeli i Anđeli), onda se to mora tražiti na takav način da se uobliče slike, u kojima se duhovno ne otkriva u čulno opažljivim oblicima, ali takođe ni na čisto duhovan način, nego tako kao što se mišljenje, osećanje i htenje doživljuju u čovekovoj duši. Duhovno u duševnoj slikovitosti mora biti sadržina misli o trećoj hijerarhiji.

Na početku Mihailovog razdoblja

79. Trećoj hijerarhiji (Arhaji, Arhanđeli i Anđeli) može se duhovno pristupiti ako se mišljenje, osećanje i htenje upoznaju tako, da se u njima opaža duh koji deluje u duši.

Mišljenje treba na prvom mestu da postavlja samo slike, ne nešto stvarno u svet. Òsećanje tka u ovom slikastom, ono govori o nečem stvarnom u čoveku, ali to ne može da iživi. Htenje razvija neku stvarnost za koju je pretpostavljeno telo, ali na njenom uobličenju ne može svesno da sudeluje. To suštinsko što živi u mišljenju da bi telo učinilo podlogom ovog mišljenja, to suštinsko što živi u òsećanju da bi telo učinilo sadoživljavačem neke stvarnosti, to suštinsko što u htenju živi da bi na njegovom

uobličenju svesno saučestvovalo, to jeste živo u trećoj hirearhiji.

80. Drugoj hijerarhiji (Eksusiji, Dinamisi i Kirioteti) može se duhovno pristupiti ako se činjenice prirode posmatraju kao pojave nečeg duhovnog koje u njoj živi. Tada druga hijrerahija ima prirodu kao svoje boravište, da bi u njoj delovala na duše.

81. Prvoj hijeraqrhiji (Serafimi,Heruvimi i Troni) može se duhovno pristupiti ako se činjenice koje postoje u carstvu prirode i ljudi posmatraju kao čini (tvorevine) nečeg duhovnog što u njima deluje. Tada prva hijerarhija to carstvo prirode i ljudi ima radi svoga delovanja u kojem se ona razvija.

82. Čovek gleda gore na zvezdane svetove; ono što se tu pruža čulima jesu samo spoljašnja otkrivenja onih duhovnih bića i njihovih čina, o kojima je govoreno u prethodnim razmatranjima kao o bićima duhovnog carstva (hijerarhija).

83. Zemlja je pozornica tri carstva prirode i carstva čovekovog, ukoliko ona otkriva spoljašnji čulni izgled delatnosti duhovnih suštastava.

84. One snage, koje od strane duhovnih bića deluju u zemaljskim carstvima prirode i u carstvu ljudi, otkrivaju se čovekovom duhu pomoću istinskog duhu odgovarajućem saznanju zvezdanih svetova.

Stanje čovekove duše pre početka Mihailovog razdoblja

85. U budnoj dnevnoj svesti doživljuje čovek najpre sebe u sadašnjem razdoblju sveta. Ovo doživljavanje

sakriva njemu da je u okviru te budnoće prisutna treća hijerarhija u njegovom doživljavanju.

86. U svesti sanjanja doživljuje čovek na haotičan način sopstveno biće neharmonički sjedinjeno sa duhovnim bićem sveta. Ako se ta svest sanjanja postavi nasuprot imaginativnoj kao drugom polu, onda čovek opaža da je druga hijerarhija prisutna u njegovom doživljavanju.

87. U svesti spavanja bez snova čovek bez sopstvene svesti doživljuje sopstveno biće sjedinjeno sa duhovnim bićem sveta. Ako čovek nasuprot toj svesti spavanja kao drugi pol postavi inspirisanu svest, onda čovek opaža da je prva hijerarhija prisutna u njegovom doživljavanju.

Aforizmi iz predavanja za članove održanog u Londonu 24.8.1924.

88. U budnoj dnevnoj svesti doživljava čovek sebe u sadašnjem razdoblju sveta kao da stoji u fizičkom svetu. Ovo doživljavanje njemu skriva da u njegovom sopstvenom suštastvu postoje delovanja života između smrti i rođenja.

89. U svesti snova doživljava čovek na haotičan način sopstveno biće neharmonički sjedinjeno sa duhovnim bićem sveta. Budna svest ne može shvatiti pravu sadržinu ove svesti snova. Imaginativnoj i inspirativnoj svesti otkriva se da je na izgradnji njegovog unutrašnjeg bića učestvovao duhovni svet koji je čovek proživeo između smrti i rođenja.

90. U svesti spavanja bez snova doživljuje čovek bez sopstvene svesti ono sopstveno biće kao prožeto doživljajima proteklih zemaljskih života. Inspirisana i intuitivna svest prodire do posmatranja ovih doživljaja i

vidi delovanje prethodnog zemaljskog života u sudbinskom toku (karmi) sadašnjega.

91. U običnu svest u današnjem razdoblju sveta volja stupa samo preko misli. Ali ova obična svest može da se nadovezuje samo na ono čulno opažljivo. Ona zahvata takođe u sopstvenoj volji samo ono, što od nje ulazi u svet čulno opažanog. Čovek u ovoj svesti zna o svojim voljnim impulsima samo preko predstavljajućeg posmatranja samoga sebe, kao što on o spoljašnjem svetu zna samo preko posmatranja.

92. Karma koja deluje u volji jeste neka osobina koja je njoj pridodata iz prethodnog zemaljskog života. Stoga se ova ne može shvatiti pomoću predstava običnog čulnog bivanja koje su orijentisane samo na sadašnji zemaljski doživljaj.

93. Pošto ove predstave ne mogu shvatiti karmu, ukazuju one na nešto nerazumljivo što stupa u susret čovekovim voljnim impulsima u mističnoj tami konstitucije tela, dok je to ustvari delovanje prethodnog zemaljskog života.

94. Sa životom običnih predstava koje se saopštavaju preko čula stoji čovek u fizičkom svetu. Da bi ove primio u svoju svest, mora karma da u životu predstava ćuti. Čovek kao onaj koji predstavlja zaboravlja na neki način svoju karmu.

95. U otkrivenjima volje deluje karma. Ali to delovanje ostaje u nesvesnome. Pomoću uzdizanja do imaginacije onoga što u volji deluje zahvata se karma. Čovek u sebi oseća svoju sudbinu.

96. Ako nastupi inspiracija i intuicija u imaginaciju, tada se u voljnim delovanjima sadašnjosti opaža i rezultat prethodnog zemaljskog života. Protekli život prikazuje se kao dalatan u sadašnjem.

97. Neko grublje prikazivanje sme da kaže: u duši čoveka živi mišljenje, òsećanje i htenje. Neko finije mora reći: Mišljenje uvek sadrži neku podlogu òsećanja i htenja, òsećanje neku takvu mišljenja i htenja, a htenje mišljenja i òsećanja. Preovlađujuće u odnosu na druge duševne sadržine u misaonom životu je sàmo mišljenje, u osećajnom životu òsećanje, u voljnom životu htenje.

98. Òsećanje i htenje misaonog života sadrže karmički rezultat prethodnog zemaljskog života. Mišljenje i htenje osećajnog života na karmički način određuju karakter. Mišljenje i òsećanje voljnog života istržu sadašnji zemaljski život iz te karmičke zavisnosti.

99. U òsećanju i htenju mišljenja iživljava čovek svoju karmu prošlosti; u mišljenju i òsećanju htenja priprema on karmu budućnosti.

100. Misli imaju svoje pravo sedište u eterskom telu čovekovom. Ali tu su one živo-suštinske snage. One se utiskuju fizičkom telu. A kao takve »utisnute misli« imaju one taj senkasti način, na koji ih poznaje obična svest.

101. Ono što kao òsećanje u mislima živi, to dolazi iz astralnog tela, a ono kao htenje iz Ja. U spavanju izračuje etersko telo čovekovo potpuno u ovaj svet misli; samo što čovek ne učestvuje u tome, pošto je on iz eterskog i fizičkog tela òsećanje misli izvukao sa astralnim telom, a htenje njihovo sa Ja.

102. U onom trenutku u kojem za vreme spavanja astralno telo i Ja raskidaju taj odnos prema mislima eterskog tela, sklapaju oni nešto tako u »karmu«, u posmatranje događanja kroz ponavljane zemaljske živote. Ovo posmatranje je uskraćeno za običnu svest; natčulna svest ulazi u njega.

Predmihailovski i Mihailov put

103. U čovečanskom razvoju spušta se svest na lestvicama razvijanja misli. Postoji prva etapa svesti: tu doživljuje čovek misli u Ja kao produhovljeno, produševljeno oživljeno biće. U drugoj etapi doživljuje čovek misli u astralnom telu; tu one predstavljaju samo više produševljena i oživljena odslikavanja duhovnih bića. U trećoj etapi doživljuje čovek misli u eterskom telu; one predstavljaju samo neku unutrašnju pokretljivost kao naknadno zvučanje nečeg duševnog. U četvrtoj, sadašnjoj etapi doživljuje čovek misli u fizičkom telu; one predstavljaju mrtve seni duhovnoga.

104. U istoj meri u kojoj se u čovekovom mišljenju povlači to duhovno-duševno-živo, oživljuje čovekova sopstvena volja; sloboda postaje moguća.

105. Mihailov zadatak jeste da čoveka ponovo dovede na kolosek volje tamo odakle je on došao, pošto se on na putevima mišljenja spustio od doživljavanja nadčulnog ka doživljavanju čulnoga sa svojom zemaljskom svešću.

Mihailov zadatak u Ahrimanovoj sferi

106. Mihailo ide ponovo nagore onim putem kojim je čovečanstvo na stupnjevima duhovnog razvoja sišlo nadole sve do učestvovanja inteligencije. Samo će Mihailo

volju voditi nagore onim putevima kojima je mudrost išla nadole do svog poslednjeg stupnja – inteligencije.

107. Kao što Mihailo od ovog trenutka svetskog razvoja svoj put samo pokazuje, tako da čovek njime može ići u slobodi, a čime se ovo Mihailovo vođenje razlikuje od vođenja svih ranijih Arhanđela, pa čak i od svih ranijih Mihailovih vođenja. Ova vođenja su delovala u čoveku; ona samo nisu pokazivala svoje delovanje tako da čovek tada u svojima nije mogao biti slobodan.

108. Ovo uvideti jeste sadašnji zadatak čovekov, da bi sa čitavom svojom dušom u Mihailovom razdoblju mogao naći svoj put do duha.

Iskustva i doživljaji Mihaila za vreme ispunjenja njegove kosmičke misije

109. Biti veoma svestan te Mihailove delatnosti u vezi sa duhovnim svetom, to znači rešiti zagonetku čovečje slobode iz tih kosmičkih odnosa, ukoliko je to rešenje potrebno zemaljskom čoveku.

110. Jer ta »sloboda« jeste neposredno data kao činjenica svakom čoveku, koji samog sebe razume u sadašnjem odseku čovečanskog razvoja. Niko, ako ne želi da poriče jednu otkrivenu činjenicu, ne sme reći »sloboda nije«. Ali može se naći protivurečnost između onog što je tako činjenički dato i tih procesa u kosmosu. U razmatranju Mihailove misije u kosmosu otpada ova protivurečnost.

111. U mojoj »Filozofiji slobode« nalazi se ta »sloboda« čovekovog bića u vremenu sadašnjeg sveta

dokazana kao sadržina svesti; u prikazivanju Mihailove misije koja je ovde data nalazi se taj »postanak ove slobode« kosmički zasnovan.

Budućnost čovečanstva i Mihailova delatnost

112. Božansko-duhovno dolazi u kosmosu do izražaja na razne načine u sledećim etapama: 1. preko svog iskonskog suštastva; 2. preko otkrivenja ovog suštastva; 3. preko delatnosti kada se to suštastvo povuklo iz otkrivenja; 4. preko tvorevine, kada u toj vasioni koja se pojavljuje nije više ono božansko nego samo njegovi oblici.

113. Čovek u sadašnjem posmatranju prirode nema neki odnos prema božanskome, nego samo prema njegovoj tvorevini. Sa onim što se čovekovom duševnom nastrojenju saopštava preko ovih gledanja može se čovek kao čovek povezati kako sa Hristovim moćima tako i sa ahrimaničkim silama.

114. Mihailo je prožet tom težnjom, da u čoveku iz tih vremenâ dolaženja do izražaja božanskih bića i otkrivenja sačuvani odnos prema kosmosu, da u čoveku njega preko svog slobodno delujućeg uzora ljudsko-kosmičkog razvoja, utelovi na takav način, da ono što govori čisto u slici, što govori gledanje prirode koje se odnosi na taj oblik božanskog, da to uđe u neko više duhu saobrazno gledanje prirode. Ovo će doduše postojati u čoveku; ali ono će biti upravo neki čovečji naknadni doživljaj božanskog odnosa prema kosmosu za vreme te dve prve etape kosmičkog razvoja. Antropozofija

potvrđuje na taj način posmatranje prirode ovog razdoblja duše sveti; ali ona to upotpunjuje pomoću onoga što se pokazuje pred pogledom duhovnog oka.

Čovekov doživljaj Mihaila i Hrista

115. Čovek ide svojim putem kroz kosmos tako da mu se osvrt na davnašnji svet može da bude falsifikovan preko luciferičkog impulsa i da razmišljanje unapred o budućnosti biva može da bude zavaravano preko ahrimaničkih zavođenja.

116. Prema luciferičkim falsifikovanjima nalazi čovek pravi stav, pomoću prožimanja svoga nastrojenja za saznavanjem i življenjem sa bićem Mihaila i misijom Mihaila.

117. Ali time se čovek čuva takođe i od ahrimaničkih zavođenja jer put duha u spoljašnju prirodu, koji se podstiče preko Mihaila, vodi do pravog stava prema tom ahrimaničkom, pošto biva nađeno pravo doživljavanje sa Hristom.

Mihailova misija u svetskom razdoblju čovekove slobode

118. Slobodno postupanje može biti samo ono, pri kojem u ili izvan čoveka ne sudeluje nikakvo događanje prirode.

119. Tome nasuprot kao polarna suprotnost stoji, da se u slobodnom delovanju čovekove individualnosti u ovoj potiskuje neko prirodno događanje, koje bi bilo tu kod neslobodnog postupanja i u kojem bi čovečjem biću davalo svoje kosmički unapred određeno uobličenje.

120. Ovo uobličenje koje čoveku ne prilazi na prirodan način, čoveku koji u svome biću sadoživljuje sadašnji i budući stadijum razvoja svetova, to uobličenje dolazi njemu na duhu saobrazan način preko povezivanja sebe sa Mihailom, a time on takođe nalazi put ka Hristu.

Svetske misli u delovanju Mihaila i u delovanju Ahrimana

121. Čovek nešto što deluje u svetu − npr. svetske misli − još nije sagledao u njihovom značenju za svet, ako se zaustavi pri tom po sebi delujućem, već on mora saznavajući da gleda na ona bića od kojih ovo delujuće potiče; npr. za svetske misli, da li njih u i kroz svet nosi Mihailo ili Ahriman.

122. Ono što potiče od onog jednog bića − zbog njegovog odnosa prema svetu − može delovati spasonosno i stvaralački, a to se može pokazati kao škodljivo i razorno ako proizilazi od nekog drugog bića. Svetske misli nose čoveka u budućnost, ako on njih prima od Mihaila; one njega odvode od za njega spasonosne budućnosti, ako njih njemu Ahriman može da daje.

123. Ovakvim razmatranjem čovek se sve više i više dovodi do toga, da nadvlada shvatanje o nekoj neodređenoj duhovnosti koja bi trebalo panteistički da vlada u osnovi stvari; i čovek se dovodi do jedne određene,

konkretne, koja može da se učini predstavama o duhovnim bićima viših hijerarhija. Jer stvarnost se svuda sastoji u suštastvima; a ono što u njima nije suštastveno, to je delatnost koja se odigrava u odnosima bića prema bićima. To se može shvatiti samo, ako se može baciti pogled na ta delatna bića.

Prvo razmatranje: kako Mihailo svoju zemaljsku misiju pred dverima duše svesti nadzemaljski priprema nadvladavanjem Lucifera

124. Nailaženjem razvoja duše svesti (15.vek) u sumraku duše razuma ili duševnosti prethodi povećano luciferičko delovanje, koje se nastavlja još neko vreme u ovoj novoj eposi.

125. Ovo luciferičko delovanje bi htelo na neispravan način da sačuva stare oblike slikastog predstavljanja sveta i da zaustavi čoveka pred tim da fizičko postojanje sveta pojmi preko intelektualnosti i da se u ovo uživi.

126. Mihailo se povezuje sa delovanjem čovečanstva da bi samostalna intelektualnost ostala kod onog nasleđenog božansko-duhovnog, ali ne na Luciferički no na ispravan način.

Drugo razmatranje: kako Mihailove snage deluju na prvi razvoj duše svesti

127. Ljudska duša na početku razdoblja duše svesti još u ograničenoj meri razvija svoje intelektualne snage.

Tu nastaje neko nemanje veze između onoga čemu teži duša u svojim nesvesnim osnovama i onoga što joj mogu dati snage iz regiona u kojem je Mihailo.

128. U ovom nemanju veze sastoji se povećana mogućnost za luciferičke moći, da čoveka zadrži na snagama kosmičkog detinjstva i da mu ne dopusti dalji razvoj na putevima božansko-duhovnih moći sa kojima je od početka bio povezan, nego da dođe na luciferičke.

129. Postoji dalje povećana mogućnost za ahrimaničke moći, da čoveka odvoji od snaga kosmičkog detinjstva i da ga za dalji razvoj uvuče u sopstveno područje.

130. Oba ova se nisu dogodila pošto su Mihailove snage ipak bile delatne; ali duhovni razvoj čovečanstva morao se zbivati kroz smetnje, nastale preko ovih mogućnosti i time je postao ono što je do sada postao.

Nastavak drugog razmatranja: sputavanja i potpomaganja Mihailovih snaga u nadolazećem razdoblju duše svesti

131. U započetom razdoblju duše svesti želi se da se u čoveku emancipovana intelektualnost bavi sa istinama veroispovesti i kulta. Čovekov duševni život mora zbog toga da doživi kolebanje. Čovek želi da ono suštinsko što je ranije doživljavao duševno, da to dokaže logički. Čovek želi da sadržinu kulta, koja se mora u imaginacijama pojmiti, da nju shvati sa logičkim zaključcima; štaviše da ih prema ovim uobliči.

132. To sve je povezano sa tim, što Mihailo želi da pod svim okolnostima izbegne svaki dodir sa sadašnjim zemaljskim svetom, u koji čovek mora da stupa, ali što on ipak tu kosmičku intelektualnost, kojom je on vladao u prošlosti, treba dalje da sprovede u čoveka. Time preko Mihailovih snaga nastaje za nastavak razvoja sveta nužan poremećaj kosmičke ravnoteže.

133. Mihailova misija se olakšava time, što izvesne ličnosti – pravi Ružokrstaši – svoj spoljašnji život udešavaju tako, da on baš ništa ne deluje u njihovom unutrašnjem duševnom životu. Oni time mogu u svojoj unutrašnjosti da izgrađuju snage pomoću kojih oni zajedno sa Mihailom deluju u duhovnome, a da ovaj ne dođe u tu opasnost da bude upleten u sadašnje zemaljsko događanje, što bi za njega bilo nemoguće.

Treće razmatranje: Mihailova tuga zbog razvoja čovečanstva pre vremena njegovog zemaljskog delovanja

134. U sasvim prvom vremenu razvoja duše svesti oseća čovek kako mu je izgubljena ranija imaginativno data slika čovečanstva, njegovog sopstvenog bića. Nemoćan da to nađe već u duši svesti, traži on to na putu prirodnonaučnom ili istorijskom. On bi želeo da dopusti da u njemu nastane ponovo stara slika čovečanstva.

135. Time čovek ne dostiže do nekog stvarnog bivanja ispunjenim sa čovekovim bićem, nego samo do iluzija. Ali čovek to ne primećuje; i u tome vidi nešto što nosi čovečanstvo.

136. Tako mora Mihailo u vremenu koje je prethodilo njegovoj zemaljskoj delatnosti, da s brigom i tugom gleda razvoj čovečanstva. Jer čovečanstvo uskraćuje svako posmatranje duha i time od sebe odvaja sve što ga povezuje sa Mihailom.

Razmatranje o Božiću: Misterija Logosa

137. Delatnost u razvoju sveta i čovečanstva, koja se ostvaruje preko Mihailovih snaga, ponavlja se ritmički pa makar u promenjenoj i naprednoj formi pre i posle Misterije na Golgoti.

138. Misterija na Golgoti jeste jednokratan najveći događaj u razvoju čovečanstva. Tu ne može biti govora o nekom ritmičkom ponavljanju. Jer makar da razvoj čovečanstva stoji u nekom moćnom ritmu svetova, ipak je on upravo neki daleko produžen u ovom ritmu član. Pre nego što je razvoj jedan od ritma član postao, bilo je čovečanstvo nešto suštinski drugačije kao čovečanstvo; posle toga će ono opet biti nešto drugo. Dakle za vreme čovečanskog razvoja bilo je mnogo Mihailovih događaja, ali samo jedan događaj na Golgoti.

139. U brzom ritmičkom ponavljanju toka jedne godine izvršava ovo događanje božansko-duhovno biće koje se spustilo u zemaljske dubine radi produhovljavanja tog prirodnog događanja. Produševljenje prirode sa prvobitnim i večnim snagama prikazuje kako to mora ostati delatno, kako spušten dole Hristos prikazuje produševljenje čovečanstva sa prvobitnim i večnim Logosom, koji za spas čovečanstva nikad ne treba da prestane sa svojom delatnošću.

Istorija neba, mitološka istorija, istorija Zemlje, misterija na Golgoti.

140. Kosmičko događanje, u kojem je upleten razvoj čovečanstva i koje se u čovečjoj svesti odslikava kao »istorija« u najobuhvatnijem smislu, rasčlanjava se na: dugotrajnu istoriju neba, kraću mitološku istoriju i srazmerno sasvim kratku istoriju Zemlje.

141.Ovo kosmičko događanje razdvaja se sada u »neproračunljivo« delovanje božansko-duhovnih bića, koja stvaraju u slobodnoj inteligenciji i slobodnoj volji, i u ono »proračunljivo« događanje tela svetova.

142. Protiv ovog proračunljivog tela svetova postavljaju se luciferička, a protiv ovoga što stvara u slobodnoj inteligenciji i slobodnoj volji postavljaju se ahrimaničke moći.

143. Događaj na Golgoti jeste slobodan kosmički čin, koji potiče iz ljubavi svetova i koji se može shvatiti samo pomoću ljubavi ljudi.

Šta se otkriva kada se osvrne na ponovljene zemaljske živote

144. Ako se osvrne na ponovljene zemaljske živote nekog čoveka onda se ovi rasčlanjavaju na tri različita stadijuma: jedan najstariji u kojem čovek još ne postoji individualno-suštinski nego kao klica u božansko-duhovnom suštastvu. Tu se pri osvrtanju još ne nalazi neki čovek, već božansko-duhovna bića (Prasnage, Arhaji).

145. Na to se priključuje jedan srednji stadijum, u kojem čovek doduše već postoji individualno-suštinski, ali još ne odvojen od mišljenja i htenja i bića božansko-duhovnog sveta. On tu još nema svoju sadašnju ličnost koja je vezana sa tim, da je on neko potpuno sopstveno biće u svojoj zemaljskoj pojavi, odvojen od božansko-duhovnog sveta.

146. Kao treći stadijum prikazuje se tek ovaj sadašnji. Čovek doživljuje sebe u svom obliku čoveka, izdvojenim od božansko-duhovnog sveta; i on taj svet doživljuje kao okolinu, prema kojoj on stoji individualno-lično. Ovaj stadijum počinje u Atlansko vreme.

Prvi deo razmatranja: Šta se otkriva kad se osvrne na prethodni život između smrti i novog rođenja.

<u>Čovek je ideal bogova i cilj bogova.</u>

147. Takođe i život između smrti i novog rođenja pokazuje tri periode. U jednoj, prvoj živi čovek sasvim u hierarhiji Arhaja. Oni za fizički svet pripremaju njegov kasniji ljudski lik.

148. Arhaji s tim čovečji lik pripremaju za to, da kasnije razvije slobodnu samosvest; jer ova se može razvijati samo u bićima koja to preko lika koji se ovde

stvara može, da iz nekog unutrašnjeg impulsa duše dovede do predstavljanja.

149. Time se pokazuje kako klice čovečanskih osobina i čovečanskih snaga, koje u naše doba svetova dolaze do otkrivenja, kako se postavljaju u davno proteklim svetskim vremenima i kako mikrokosmos izrasta iz makrokosmosa.

Drugi deo razmatranja: Šta se otkriva kada se osvrne na prethodni život između smrti i novog rođenja?

150. U drugoj periodi razvoja života između smrti i novog rođenja stupa čovek u područje Arhanđela. Za vreme ovoga postavlja se u duševno klica za kasniju samosvesnost prema tome kako je ona u uobličenju ljudskoga lika u prvoj periodi bila podešena.

151. Čovek za vreme ove druge periode preko luciferičkih i ahrimaničkih uticaja biva potisnut dublje u fizičko, nego što bi se to dogodilo bez ovih uticaja.

152. U trećoj periodi dospeva čovek u područje Anđela, ali oni samo u astralnom telu i Ja ostvaruju svoj uticaj. Ova perioda jeste ova sadašnja. Ono što se dogodilo u prve dve periode, živi i dalje u ljudskom razvoju i objašnjava tu činjenicu, što je u razdoblju duše svesti (u 19.veku) čovek u duhovni svet ukočeno gleda kao u neku potpunu tamu.

Šta je u stvari Zemlja u makrokosmosu?

153. Čovek se na početku razvoja duše svesti navikao da upravlja pogled na prostorno-fizičku veličinu vasione, te da pre svega njih oseća. Stoga se Zemlja naziva zrncem prašine u ovoj vasioni koja se fizički moćno pojavljuje.

154. Pred gledajućom svesti otkriva se ovo »zrnce prašine« kao podloga klice jednog novo nastajućeg makrokosmosa, dok se onaj stari pokazuje kao odumro. On je morao da odumre, da bi čovek sa punom samosvešću mogao da se odvoji od njega.

155. Sa svojim na tom odumrlom njega oslobađajućim misaonim snagama, sa svojim za njega prema svome biću skrivenim snagama volje na onom kao zemaljsko biće klijajućem, sa tim u ovoj kosmičkoj sadašnjosti sudeluje čovek na ponovo oživljavajućem makrokosmosu.

Spavanje i bdenje u svetlu prethodnih razmatranja

156. U budnom stanju mora čovek, da bi doživeo sebe u punoj slobodnoj samosvesti, da se odrekne od doživljavanja istinskog vida stvarnosti u sopstvenom i u prirodnom postojanju. On se izdiže iz mora ove stvarnosti, da bi u misaonim senima sopstveno Ja učinio istinski sopstvenim doživljajem.

157. U stanju spavanja živi čovek sa životom okruženja zemlje; ali ovaj život zagašuje njegovu samosvest.

158. U snovima u polusvesti usplamsava snage puno bivanje svetova, iz kojeg je čovekovo biće satkano i iz kojeg on pri silaženju iz duhovnog sveta obrazuje svoje telo.U zemaljskom životu ovo puno snage bivanje svetova dovodi se u čoveku do odumiranja misaone seni sve do u seni, pošto to samo tako može biti podloga za samosvesnog čoveka.

Gnoza i Antropozofija

159. Gnoza se u svom sopstvenom vidu razvijala u razdoblju duše osećaja (4. do 1. hiljade godina pre nastupanja misterije na Golgoti). To »božansko« otkriva se čoveku u ovom razdoblju u unutrašnjosti kao sadržina duha, dok se u prethodnom razdoblju tela osećaja otkrivalo na čulnim utiscima spoljašnjeg sveta.

160. U razdoblju duše razuma ili duševnosti može se ta sadržina duha »božanskoga« doživeti samo na izbledeli način. Gnoza je bila čuvana u strogim misterijama, a kad ljudi to više nisu mogli pošto više nisu bili u stanju da ožive dušu osećaja, onda je u srednji vek bila preneta preko duhovnih bića doduše ne sadržina saznanja nego sadržina osećanja. (Legenda o Gralu sadrži naznake o tome). Uporedo s tim bila je iskorenjena egzoterična gnoza koja prodire u dušu razuma ili duševnosti.

161. Antropozofija ne može biti neko obnavljanje gnoze, jer ona zavisi od razvoja duše osećaja. Antropozofija mora u svetlu Mihailove delatnosti iz duše sveti da razvija razumevanje sveta i Hrista. Gnoza je bila taj iz starih vremena sačuvani način saznavanja, koji je

Misteriju na Golgoti kod njenog nastupanja mogao najbolje da dovede do čovekovog razumevanja.

Sloboda čovekova i Mihailovo razdoblje

162. U predstavljanju živi čovek sa svojom dušom svesti ne u bivanju, nego u slikastom bivanju, u nebivanju. Time je on oslobođen od sadoživljavanja sa kosmosom. Slike ne prinuđavaju. Sàmo bivanje prinuđava. Ako se čovek ipak usmerava prema slikama, onda je to od tih slika potpuno nezavisno, to znači u slobodi od sveta.

163. U trenutku nekog takvog predstavljanja zavistan je čovek sa tim bivanjem sveta samo preko onoga što je on postao iz prošlosti svoga ranijeg zemaljskog života i svoga života između smrti i rođenja.

164. Ovaj skok preko nebivanja u odnosu na kosmos može čovek izvršiti samo pomoću delovanja Mihaila i impulsa Hrista.

Čovek u svom makrokosmičkom suštastvu

168. Na početku razdoblja duše svesti nastupilo je prigušivanje osećanja pripadnosti čoveka sa vanzemaljskim kosmosom. Nasuprot tome bilo je to osećanje pripadnosti sa zemaljskim u doživljavanju čulnih utisaka upravo kod znanstvenih ljudi tako jako, da je to predstavljalo neku zaglušenost.

169. U okviru ove zaglušenosti deluju ahrimaničke moći naročito opasno, jer čovek živi u iluziji da je suviše jako zaglušujuće doživljavanje čulnih utisaka ono pravo i istinski napredak u razvoju.

170. Čovek mora naći snagu da svoj svet ideja prosvetli i prosvetljen doživi, pa i kad se on sa njim ne oslanja na taj zaglušujući svet čula. Na ovom doživljavanju tog samostalnog, u njegovoj samostalnosti prosvetljenog sveta ideja probudiće se osećanje pripadnosti sa vanzemaljskim kosmosom. Iz toga će nastati osnova za praznik Mihaila.

Organizacija čovekovih čula i mišljenja u odnosu prema svetu

171. Organizacija čovekovih čula ne pripada čovekovom suštastvu, nego je u ovo za vreme zemaljskog života ugrađena iz okolnog sveta. Oko koje opaža jeste prostorno u čoveku, suštinski jeste ono u svetu. I čovek svoje duhovno-duševno biće pruža u ono, što svet preko njegovih čula u njemu doživljuje. Čovek za vreme svog zemaljskog života ne prima u sebe tu fizičku okolinu, već on sa svojim duhovno-duševnim bićem urasta u tu okolinu.

172. Slično je sa organizacijom mišljenja. Čovek preko nje urasta u postojanje zvezda. On samog sebe saznaje kao svet zvezda. U mislima sveta tka i živi čovek onda kad je u doživljavajućem saznavanju izbrisao organizaciju čula.

173. Posle brisanja oba, zemaljskog i zvezdanog sveta, stoji čovek pred sobom kao duhovno-duševno biće. On tu tada nije više svet, tu je on u pravom smislu čovek.

A sagledavati šta on tu doživljava, to se naziva saznavanje sebe, kao što se postajanje sagledavanja toga šta je u organizaciji čula i mišljenja naziva saznavanje sveta.

Pamćenje i savest

174. Čovek je sa dve strane duhovno-telesno organizovan. Prvo iz fizičko-eterskog kosmosa. Ono što u ovu organizaciju zrači iz božansko-duhovnog suštastva u čovečje suštastvo, to u ovome živi kao snaga opažanja čulima, sposobnost pamćenja i bavljenje fantazijom.

175. Drugo je čovek organizovan iz njegovih prethodnih zemaljskih života. Ova organizacija je sasvim duhovno-duševna i u čoveku živi preko astralnog tela i Ja. Ono što se od božansko-duhovnih suštastava uživljava u ovo ljudsko suštastvo, njihovo delovanje zasvetli u čoveku kao glas savesti i sve što je sa tim srodno.

176. U svojoj ritmičkoj organizaciji ima čovek trajno povezivanje obe te strane božansko-duhovnih impulsa. U doživljavanju ritma unosi se snaga pamćenja u bivanje volje i moć savesti u bivanje ideja.

Prividno gašenje saznavanja duha u novom vremenu

177. Ko duševni pogled baci na razvoj čovečanstva u prirodno-naučnom razdoblju, njemu se najpre pruža žalosna perspektiva. Sjajno biva saznavanje čovekovo u pogledu na sve ono što je spoljašnji svet. Tome nasuprot dolazi neka vrsta svesti, kao da saznanje o duhovnom svetu uopšte više nije moguće.

178. To se pokazuje kao da su takvo saznanje ljudi imali samo u starim vremenima, te kao da bi se u pogledu na duhovni svet moralo zadovoljiti upravo time, da se primaju stare tradicije i da se učine predmetom verovanja.

179. Iz nesigurnosti koja se u srednjem veku pojavila u pogledu odnosa čoveka prema duhovnom svetu nastaje neverovanje u duhovnu sadržinu ideja u nominalizmu, čiji je nastavak moderno posmatranje prirode, a kao znanje o realnosti ideja neki realizam, ali koji tek preko antropozofije može naći svoje ispunjenje.

Istorijski potresi pri nailaženju duše svesti

180. Grci i Rimljani su za razvoj duše razuma ili duševnosti naročito nadareni narodi. Oni ovaj stadijum duše razvijaju do savršenstva. Ali oni u sebi ne nose klicu da bi na pravolinijski način napredovali ka duši svesti. Njihov duševni život spušta se unutra u dušu razuma ili duševnosti.

181. Ali sad u vremenu od nastajanja Hriščanstva sve do u vreme razvoja duše svesti vlada jedan svet duha, koji se ne sjedinjuje sa snagama ljudskih duša. Ovaj »razjašnjava« duhovni svet, ali ga ne doživljuje.

182. U narodima, koji sa takozvanom »seobom naroda« sa severoistoka prodiru ka rimskom carstvu, živi

neko osećajno shvatanje duše razuma ili duševnosti. Tome u susret izobražava se u njihovim dušama u ovo saobrazno osećanju uložena duša svesti. Unutrašnji život ovih naroda čeka na vreme, u kojem će opet biti moguća potpuna sjedinjenost duše sa svetom duha.

Od prirode ka pod-prirodi

183. U prirodnonaučnom razdoblju koje počinje oko sredine 19. veka upada kulturna delatnost ljudi postepeno ne samo u najniže oblasti prirode, nego i dole ispod prirode. Tehnika postaje pod-priroda.

184. To zahteva da čovek doživljavajući nađe neko saznavanje duha, u kojem se on uzdiže upravo tako visoko u nad-prirodu, koliko je duboko sa bavljenjem podprirodnom tehnikom utonuo ispod prirode. Time on u svojoj unutrašnjosti stvara snagu da ne potone.

185. Ranije shvatanje prirode još je u sebi skrivalo duh sa kojim je povezano poreklo čovekovog razvoja; postepeno je ovaj duh iščezao iz shvatanja prirode i u njega se uvuklo ono čisto ahrimaničko i iz njega se prelilo u tehničku kulturu.

NAPOMENE:

1. Iz ovog ciklusa su prevedeni samo stavovi, a ne i objašnjenja koja su njima prethodila.
2. U originalnom tekstu na nemačkom jeziku izostavljeno je pet strana sa tačkama 165, 166 i 167.

Beograd, decembar 2011.g.

Prevodilac: Vojislav Janković,
u saradnji sa Olgicom Janković i Latinkom Simić Marjanović